

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається проблема формування ціннісних орієнтацій особистості. Розкривається сутність механізму інтеріоризації загальнолюдських цінностей, причин і умов, за яких об'єктивні цінності стають суб'єктивно значимими життєвими орієнтирами особистості

Життєдіяльність молоді в сучасних умовах пов'язана із впливом чинників різного походження, які в поєднанні або позитивно, або згубно позначаються на фізичному і психічному здоров'ї особистості.

Становлення людини нового типу, "людини, що долає вузькі кордони національної держави і визнає будь-яке людське створіння сусідом, а не варваром, людини, для якої дім – весь світ", людини, що досягла гармонійного поєднання власного Я з оточуючим світом – одне з головних завдань сучасної педагогіки [1].

У проблемі вивчення духовності та моральності людини ми можемо виділити наступні напрями:

1) поглиблення вивчення духовності людини, увага до її внутрішнього світу, її почуттів та переживань (С. Кьеркегор, В. Дильтей, Ф. Ніцше);

2) формування цілісного погляду на суспільне життя, на відношення суспільства і людини (О. Конт, Г. Спенсер, К. Маркс).

Духовне життя людства проходить під впливом матеріально-економічного життя, тому його структуру можна уявити таким чином: духовна потреба, духовна цікавість, духовні та моральні цінності, духовна діяльність та добробут.

Поняття цінностей відображає один із найсуттєвіших моментів практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та іншими людьми, цінності є як об'єктивними, так і суб'єктивними, оскільки вони створюються під впливом свідомості індивіда. Людина завжди має та використовує можливості вибору того чи іншого шляху, мотивованого її потребами, інтересами, переконаннями та врахуванням умов конкретної ситуації.

У процесі підготовки особистості з високим рівнем культури необхідно звертати увагу на вивчення не лише тільки зовнішньої системи відносин, але й внутрішньої, розкриваючи характер взаємодії двох систем. Саме від рівня їх взаємодії залежить розуміння особистістю засвоєних нею цінностей, перенесення їх на конкретний предмет діяльності, розвиток професійної, волевої, емоційної і моральної сфери. Співіснування внутрішніх та зовнішніх цінностей надає змісту існування людини, ставить її у позицію особистої відповідальності за свої вчинки.

Інтеріоризація моральних цінностей має різний ступінь вираження. Розрізняють п'ять ступенів формування моральних цінностей: активне відношення як вираження високого ступеня прийняття ціннісної системи, конформне відношення – тільки зовнішнє, узгоджене утворення з певною системою норм та цінностей без ідентифікації з нею (лицемірство), індиферентність – байдужість, пасивність, відсутність інтересу до певної ціннісної системи, неузгодженість з ціннісною системою, її критика, негативна оцінка, прагнення змінити чи засудити її, активна протидія системі цінностей, яка внутрішньо та зовнішньо заперечується [2: 26].

Напевно, будь-яка людина може пригадати моменти у своєму житті, коли в неї відбувалася "переоцінка цінностей" і старі, давно відомі факти здобували раптом зовсім інше значення.

Цінності представляють внутрішній світ особистості, будучи виразником стабільного, абсолютного, незмінного.

Система ціннісних орієнтацій особистості завжди адекватна системі цінностей суспільства. Слідом за переоцінкою цінностей, що відбувається в суспільстві постійно, а іноді передбачаючи її, з'являються зміни в ціннісних орієнтаціях особистості.

На жаль, на сьогодні паралельно із широко розгорнутою діяльністю, що має державну підтримку, по формуванню національно-громадянських цінностей серед молоді, ми спостерігаємо засилля об'єктів західної культури в матеріальній і духовній сферах життєдіяльності.

Процес формування моральних цінностей ми розглядаємо як ряд психічних процесів особистості – від формування потреб і мотивів, цілей та оцінок до формування якостей моральної особистості, враховуючи, що цінності спочатку віддзеркалюються суб'єктивно, а потім набувають об'єктивного значення.

Сформувати певну моральну цінність протягом короткого періоду кількома заходами неможливо, оскільки особистість існує як цілісність, яку не можна розкласти на ізольовані цінності і формувати їх окремо. Важлива не наявність тих чи інших моральних рис особистості, а виявлення найзагальніших моральних якостей, що інтегрують усі інші.

Процес виховання та самовиховання залежить безпосередньо від ідеалу особистості, що посилює вплив середовища і виховання на моральний розвиток індивіда.

Процес формування моральних цінностей, а отже, і морального розвитку особистості може проходити 2 етапи:

I етап – морально-практична діяльність, яка, врешті-решт, змінює моральну свідомість та поведінку особистості. Це етап вироблення студентом власної позиції стосовно суспільної системи цінностей.

II етап – самовиховання, метою якого виступає моральне удосконалення власного "Я" в системі суспільних стосунків, відбувається інтеріоризація, привласнення студентом системи існуючих моральних цінностей.

Моральний ідеал студента як структурний компонент його світогляду стає частиною самосвідомості і метою самовдосконалення. Тому залежно від того, чи ідеал суспільства та молоді особистості збігається, відбувається

моральний розвиток і зростає ефективність виховання, і навпаки. В іншому випадку, залежно від усвідомлення незбігання цих ідеалів, особистість відчуває потребу в моральному самовдосконаленні [3: 44].

Досліджуючи проблему формування цінностей, виділяємо два аспекти, в межах яких відбувається становлення моральності особистості: пізнавальний, тобто засвоєння моральних знань, досвіду моральної поведінки, та практичний аспект – залучення студентів до морально-практичної діяльності.

Передумовою професійного становлення студента є зростання його життєвої та професійної позиції. Життєвою позицією будемо вважати спосіб самовизначення особистості в житті, узагальнений на підставі її моральних цінностей, який відповідає її основним нахилам. Тому професійна позиція – це складна система цінностей, де установки, інтереси, світоглядні категорії і ставлення суб'єкта до моральних цінностей на єдиній основі регулюють практичну діяльність.

Включення особистості у професію, введення у професійну діяльність передбачає оволодіння теоретичними знаннями, найпоспідовніше це може бути досягнуто в ситуації практичної дії. Тому професійно-творча діяльність сприяє підвищенню мотивації до праці, розвитку інтелекту, максимальному розкритті здібностей студента [4: 245]. Розвиток духовних і моральних сил означає формування конструктивних здібностей, вільне вираження свого "Я" [5: 254].

Важливим для нашого дослідження є розуміння моральної активності студента, до якої можна віднести: морально-практичну діяльність; внутрішні передумови виникнення діяльності (ставлення до морального ідеалу, принципів, норм, мотивів, задоволення своєю діяльністю); психологічний стан готовності діяти в певній ситуації. У деяких випадках існує протиріччя між ціннісною системою особистості та поведінкою в житті, що свідчить про відсутність активної соціальної установки особистості на певну дію. У свою чергу аналіз соціальних установок дозволяє виявити співвідношення ціннісної системи особистості й діяльності [6: 60].

Принципове значення для дослідження загальнолюдських цінностей сучасної молоді становлять результати дослідження, проведеного за кошти гранту Президента України для обдарованої молоді в м. Житомирі на базі науково-методичної лабораторії "Освітньо-виховні системи Полісся".

В процесі дослідження системи загальнолюдських цінностей студентів вищих навчальних закладів використовувалася класифікація, яка побудована на основі сприйняття цінностей у ціннісному світі студентської молоді.

Всі цінності були розділені на три групи: високі, середні і низькі за рейтингом.

До першого, вищого рівня, відносимо цінності, які вибрали, як важливі, більше половини соціальних груп, тобто це цінності, рейтинг яких перевершує 28%. В цьому випадку більше половини соціальних груп приймає цю цінність, вона входить до складу їх ціннісної єдності. В чому виявляється схожість ціннісних орієнтацій більшості соціальних груп суспільства, в тому і полягає ціннісна єдність суспільства.

До системи загальнолюдських цінностей особистості будемо відносити: доброту, турботливе ставлення до людей, щирість, тактовність, милосердя; співчуття, чуйність, уважність; справедливість, самокритичність, чесність, вірність, непримиренність до антигуманних вчинків, мужність, принциповість, повагу до людської гідності, доброзичливість, скромність, ввічливість тощо.

Вказані цінності складають єдність суспільної свідомості українців, тому надалі будемо називати їх "центральними".

Підставою для виділення другого рівня стали цінності, які обрали від 25 до 50 % соціальних груп. Ці цінності стали "проміжними", оскільки мали рейтинг від 16 % до 28 %. Проміжними виявилися наступні цінності: рівність, патріотизм, безкорисливість, терплячість, толерантність, доброчинність, наполегливість. Ці цінності не входять до ціннісного кредо суспільної свідомості, оскільки викликають суперечливе ставлення молоді до них.

Нарешті, цінності, що входять до низького рівня, набрали рейтинг менше 16% тому отримали назву "периферійних цінностей". Периферійні цінності були обрані меншістю студентів, що брали участь у дослідженні.

Логічно припустити, що периферійні цінності також становлять інтерес дослідження та можуть бути включеними до складу ціннісної єдності, сформованої на основі їх неприйняття більшістю соціальних груп.

До периферійних цінностей відносимо: силу волі, раціональність, ентузіазм, багатство, самопожертву тощо.

Цінності є показниками розвиненої особистості, тому можна стверджувати, що цінності, набуваючи особистісного забарвлення, стають особистісними якостями. Особистісне зростання й залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятною системою духовно-моральних цінностей.

Духовно-моральні цінності безвідносно до історичних епох мають неперехідний характер, зберігають наступність духовно-моральних вимог. Це стосується передусім норм регулювання зв'язків між людьми: не красти, не вбивати, допомагати один одному, виконувати обіцянки, говорити правду тощо.

Наявність такої системи духовно-моральних цінностей та відповідної їх ієрархії може слугувати критерієм сформованості суб'єктивно-особистісних цінностей студентів.

Процес формування духовно-моральної особистості має бути тісно пов'язаний з новими процесами розвитку суспільства. Необхідно враховувати нові соціально-культурні реалії, які впливають на виховання (не тільки негативні, а й позитивні). Врахування складних умов формування духовно-моральних цінностей в молодіжному середовищі перешкодить умовному характеру прищеплення духовно-моральних цінностей серед молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Э.Фромм "Из плена иллюзий. Душа человека": Пер. с нем. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
2. Жирская Г.Я. Формирование гуманистических ценностей у старшеклассников во внеурочной деятельности: Дисс. ... канд. пед. наук. – К., 1992. – 156 с.
3. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
5. Берне Р. Развитие "Я-концепции" и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
6. Аза Л.А., Бегека Н.А. Формирование духовной культуры студенческой молодежи. – К.: Выща школа, 1990. – 110 с.

Матеріал надійшов до редакції 05.09.2007 р.

Власенко О.М. Формирование системы ценностей личности.

В статье рассматривается проблема формирования ценностных ориентаций личности. Раскрывается сущность механизма интериоризации общечеловеческих ценностей, причины, по которым эти объективные ценности становятся субъективно значимыми жизненными целями для личности.

Vlasenko O.M. The Formation of Personality's Values.

In the article the problem of the main personality's orientations formation is considered. The essence of moral values interiorization mechanism, the reasons and conditions of the objective values becoming subjectively important vital orientations for the person are disclosed.